

THE WAR AGAINST THE GOATS ‘Η ΑΛΛΙΩΣ «ΠΑΝΩΛΗ ΑΙΓΟΠΡΟΒΑΤΩΝ»

Την περίοδο του Μεσοπολέμου που λέτε, όταν το ελληνικό κράτος ετοιμαζόταν να μπει με τα μπούνια στο παγκόσμιο σφαγείο, ο Ι. Μεταξάς είχε φάει ένα σκάλωμα με τα πρόβατα και τα κατσίκια αυτής της χώρας. Ήδη από τότε η Ελλάδα αποτελούσε την χώρα με τον μεγαλύτερο αριθμό αιγοπροβάτων σε ολόκληρη την Ευρώπη. Το πρόβλημα του Μεταξά δεν ήταν τα πρόβατα και τα κατσίκια αυτά καθαυτά, αλλά αυτοί που τα έκτρεφαν, δηλαδή οι κτηνοτρόφοι.

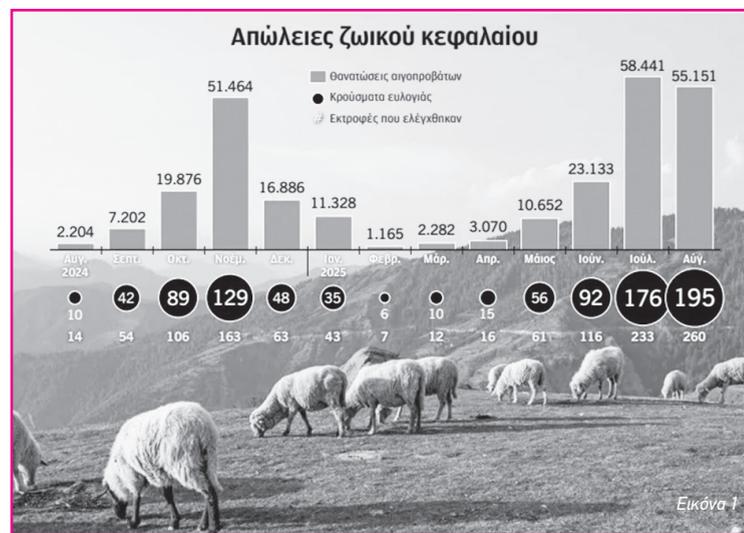
Κατά το διάστημα αυτό, το καθεστώς της 4ης Αυγούστου είχε αναλάβει το έργο της πολεμικής προετοιμασίας της χώρας. Οι ανάγκες της πολεμικής οικονομίας επιζητούσαν εργατικά χέρια σε κλάδους του αγροτικού τομέα. Η κάψα για να βρεθούν αυτά ήταν τέτοια που το καθεστώς μέσω της προπαγάνδας του, από τα σχολικά εγχειρίδια μέχρι τις καθημερινές εφημερίδες, προσπαθούσε να στρέψει κομμάτια του πληθυσμού στην αγροτική παραγωγή. Ο ίδιος ο Μεταξάς, μάλιστα, εξίσωνε την σημαντικότητα της στρατιωτικής θητείας με την καλλιέργεια της γης, προκειμένου να τονίσει την σημασία του πρωτογενούς τομέα για τις ανάγκες ενός κράτους που ετοιμαζόταν για πόλεμο. Παρά ταύτα, το κύριο μέρος των εργατικών χεριών του πρωτογενούς τομέα ασχολούταν με την αιγοπροβατοτροφία κι αυτό ήταν πρόβλημα, την στιγμή που ο αγροτικός κλάδος έπασχε από σοβαρά παραγωγικά κενά.¹

Έτσι, το καθεστώς κήρυξε τον «πόλεμο ενάντια στα αρνιά και τα κατσίκια», ή καλύτερα, τον πόλεμο εναντίον των εκτροφών αιγοπροβάτων που με κάποιον τρόπο μερίδα εξ αυτών θα ήταν «εθνικά ωφέλιμο» να στρέφονταν σε άλλα κομμάτια της παραγωγής. Το πρόσχημα αποτέλεσε η «αποψίλωση των δασών» και η «καταστροφή της βλάστησης» που προκαλούσε η «υπερβόσκηση», δηλαδή, η άναρχη και μη κρατικά ελεγχόμενη αναπαραγωγή των αιγοπροβάτων. Μέσα από σχετικούς νόμους και διατάξεις το κράτος επέβαλλε αυστηρούς παραγωγικούς περιορισμούς στους κτηνοτρόφους, ενώ οδήγησε στη σφαγή πάνω από ένα εκατομμύριο αιγοπρόβατα μέσα σε διάστημα τριών ετών (1937-1940). Αποτέλεσμα αυτής της στρατηγικής ήταν πράγματι πολλοί κτηνοτρόφοι να εγκαταλείψουν το μέχρι πρότινος επάγγελμα τους και να στραφούν προς τον αγροτικό κλάδο.²

Η κτηνοτροφία σε (μόνιμη) «κρίση»

Ενενήντα περίπου χρόνια μετά, σε ανάλογοι πολεμικούς καιρούς, το ελληνικό κράτος αντιμετωπίζει ζητήματα με τον πρωτογενή του τομέα που αφορούν ξανά την έλλειψη εργατικών χεριών σε συγκεκριμένα κομμάτια της παραγωγής. Εξακολουθεί να αποτελεί την χώρα με τον μεγαλύτερο αριθμό αιγοπροβάτων στην Ευρώπη κι εξακολουθεί να αντιμετωπίζει προβλήματα που αφορούν τις επιδόσεις της κτηνοτροφίας. Μεγάλο μέρους του πληθυσμού του πρωτογενούς τομέα ασχολείται, ξανά, με την εκτροφή αιγοπροβάτων, τον βασικό πυρήνα της κτηνοτροφίας στην Ελλάδα, την στιγμή που το όφελος αυτής αφορά μόνον τις πρόσφατες εξαγωγικές επιτυχίες της φέτας και τις ευρωπαϊκές επιδοτήσεις που παρέχονται έως τώρα με το καντάρι.

Η συνολική εικόνα του κτηνοτροφικού κλάδου χαρακτηρίζεται ως εξαιρετικά προβληματική από τους Έλληνες «ειδικούς». Αυτό γιατί το ελληνικό κράτος, αρχικά, σε ό,τι έχει να κάνει με την παραγωγή κρέατος οι εξαγωγικές του επιτυχίες είναι μηδαμινές.³ Ακολούθως, η εξαγωγική δύναμη των γαλακτοκομικών προϊόντων –με εξαίρεση τη φέτα– είναι αρκετά περιορι-

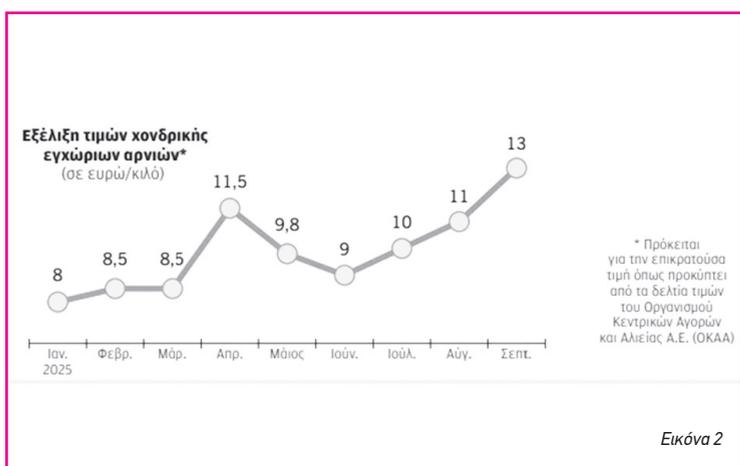

Εικόνα 1

σμένη και, τέλος, οι εισαγωγές αντίστοιχων προϊόντων για να καλυφθούν οι ανάγκες εγχώριας ζήτησης είναι κάτι παραπάνω από αρκετές. Το γαμώτο για τους Έλληνες «ειδικούς» είναι ότι πολλές από αυτές τις εισαγωγές (όπως προϊόντα κρέατος όλων των ειδών, ζωοτροφές και γαλακτοκομικά) θα ήταν αχρείαστες γλιτώνοντας κάπου στα 4,5 δις από τα ταμεία του ελληνικού κράτους, εάν η παραγωγή του πρωτογενούς τομέα ήταν οργανωμένη με κατάλληλο τρόπο, δηλαδή με επαρκή εργατικά χέρια σε όποιον κλάδο χρειάζεται και κρατικά σχεδιασμένη κι ελεγχόμενη παραγωγική διαδικασία.⁴ Για να γίνει καλύτερα αντιληπτό το ποσό που «μπαίνει μέσα» η ελληνική οικονομία, αρκεί να σημειωθεί ότι η Ελλάδα πέρυσι ξόδεψε γύρω στα 7 δις σε εξοπλιστικά προγράμματα.⁵ Ε, φανταστείτε να είχε στη διάθεσή της κι άλλο τόσο κεφάλαιο...

Όπως ειπώθηκε προηγουμένως κύρια απασχόληση των Ελλήνων κτηνοτρόφων αποτελεί η αιγοπροβατοτροφία. Η πληθώρα των αιγοπροβάτων είναι τέτοια όπου μόνο στην Κρήτη, για παράδειγμα, ο πληθυσμός τους αγίζει τα 17 εκατομμύρια περίπου (υπαρκτά και μη),⁶ όταν ο συνολικός αριθμός των βοοειδών είναι κοντά στις 500,000 και των χοίρων στις 700,000 σε όλη τη χώρα.⁷ Το γεγονός αυτό δείχνει μία δυσαναλογία που αντικατοπτρίζεται αντιστοίχως και στον αριθμό των παραγωγών που ασχολούνται με την ανάλογη εκτροφή και παραγωγή των σχετικών προϊόντων. Όπως σημειώνουν επανειλημμένως οι Έλληνες «ειδικοί», το ελληνικό κράτος αντιμετωπίζει ζητήματα ως προς την «επισιτιστική του αυτάρκεια» από την στιγμή που μεγάλες ποσότητες διατροφικών προϊόντων εισάγονται για να καλυφθούν οι ανάγκες ζήτησης.⁸ Οπότε, μάλλον οι εκτροφείς αιγοπροβάτων παραινεί πολλοί για τις απαιτήσεις της ελληνικής οικονομίας, από τη στιγμή, ειδικά, που κι άλλοι κλάδοι πάσχουν από παραγωγικές ελλείψεις όπως ο αγροτικός τομέας για παράδειγμα.

Παράλληλα, όσον αφορά τα οφέλη που προσφέρει η αιγοπροβατοτροφία στην ελληνική οικονομία κι εδώ προκύπτουν κάποια θεματάκια. Σε ό,τι έχει να κάνει με τις εξαγωγικές δυνατότητες του συγκεκριμένου κλάδου, δηλα-

Εικόνα 2

δή με το πώς τα πάει κυρίως η φέτα, το πρόβλημα με τις εισαγωγές μεγάλων ποσοτήτων ζωοτροφών, λόγω της όλο κι αυξανόμενης εγκατάλειψης της πρακτικής της βόσκησης και της αδυναμίας της εγχώριας παραγωγής, είναι τέτοιο που επηρεάζει τις τελικές τιμές των γαλακτοκομικών προϊόντων ΠΟΠ συνολικά, αποδυναμώνοντάς τα στη μάχη του διεθνούς εμπορίου, μέσα σε ένα περιβάλλον εμπορικού πολέμου.⁹ Αντιστοίχως, αρκετή ποσότητα κεφαλαίου από τις ευρωπαϊκές επιδοτήσεις, όταν δεν ξοδεύεται σε αγορές κωλοφτιαγμένων αγροτικών Toyota Hilux και ακίνητα από το λεγόμενο βαθύ κράτος («να ζήσει ο ΟΠΕΚΕΠΕ»), διοχετεύεται σε ένα κατεχόμενη εισαγόμενο προϊόν, τις ζωοτροφές, την στιγμή που το ίδιο χρήμα θα μπορούσε από το ελληνικό κράτος να αξιοποιηθεί κάπως αλλιώς, όπως με την αγορά καμιάς φρεγάτας λόγου χάριν.

Άρα, συνοψίζοντας, υπέρμετρος αριθμός εκτροφέων αιγοπροβάτων, έλλειψη εργατικών χεριών σε διάφορους κλάδους της παραγωγής, μεγάλα ποσά που δαπανούνται σε ακριβά εισαγόμενα προϊόντα και προβλήματα ορθολογικής παραγωγής συνθέτουν, σύμφωνα με τους Έλληνες «ειδήμονες», τα ζητήματα που αντιμετωπίζει η ελληνική κτηνοτροφία του σήμερα, σε μία εποχή οξυμένου διακρατικού ανταγωνισμού και προετοιμασίας για πόλεμο.

The War Against Goats, chapter two

Κάθε καλοκαίρι η ζήτηση για αρνιά και κατσίκια που μετατρέπονται σε lamb chops για τους εκατομμύρια λιγούρηδες τουρίστες είναι τέτοια που παρά την μεγάλη πηγή που διαθέτει η χώρα, αναγκάζεται να εισάγει αιγοπροβάτα από χώρες όπως η Ρουμανία. Οι ελλείψεις παρουσιάζονται και λόγω του γεγονότος ότι η γαλακτοκομική περίοδος πέφτει μαζί με την high season του τουρισμού, οπότε πολλά εγχώρια αρνιά και κατσίκια δεν καταλήγουν στα σφαγεία ούτως ή άλλως αυτούς τους μήνες.¹⁰

Το περσινό καλοκαίρι ξέσπασε στη χώρα η επονομαζόμενη «πανώλη αιγοπροβάτων» η οποία πρωτοεμφανίστηκε σε κάτι χωριά της Βόρειας Ελλάδας. Στα πικ της σεζόν, το ελληνικό κράτος αποφάσισε το κλείσιμο των σφαγείων ολόκληρης της χώρας κι αρνιά και κατσίκια μπήκαν σε «καραντίνες», δημιουργώντας ένα εμφανές κενό κοψιδιών στα τραπέζια του δεκαπενταύγουστου. Η ύπαρξη έστρωσε κενό κρούσματος σήμαινε θανάτωση ολόκληρου του κοπαδιού κάθε «μολυσμένης» κτηνοτροφικής μονάδας. Ο ιός λέει «εισήλθε» μέσω Ρουμανίας κι ενώ τα ελληνικά αιγοπροβάτα «έμειναν σπίτι» συνεχίζοντας, όμως, κανονικά την παραγωγή γάλατος για τη φέτα, αφότου η ζωονόσος κατά τα άλλα δεν είναι επιβλαβής για τον άνθρωπο σύμφωνα με τους «ειδικούς»,¹¹ τη θέση τους στους πάγκους των κρεοπωλείων πήραν αιγοπροβάτα από την Ρουμανία. Η οποία χώρα, παρεμπιπτόντως, όχι μόνο ήταν εξίσου «μολυσμένη», αλλά και ήταν αυτή που υποτίθεται «κόλλησε» τα ελληνικά προβατοκάτσικα, δημιουργώντας δεύτερες σκέψεις σε ταβερνιάρηδες και καταναλωτές για το εάν θα αγοράσουν ένα «αμφιβόλου ποιότητας» κρέας.¹²

Μετά το πέρας του καλοκαιριού χωρίς παιδάκια ζωονόσοι συνέχισαν να επανεμφανίζονται, κυρίως σε περιόδους εξίσου αυξημένης ζήτησης, όπως φαίνεται και στο σχετικό διάγραμμα που παρουσίασε η Καθημερινή (εικόνα 1).¹³ Ειδικά το καλοκαίρι, την περίοδο όπου η ζήτηση για αιγοπρόβειο κρέας χτυπάει «κόκκινο» αλλά συνάμα πραγματοποιείται και η γαλακτοπαραγωγή (οπότε τα αιγοπρόβατα είναι πιο χρήσιμα ζωντανά για τους παραγωγούς), οι έλεγχοι μαζί με τα κρούσματα, τις θανατώσεις και την καραντίνα που συνεπάγονταν έφταναν σε ύψιστα νούμερα. Τα προβατάκια «έμειναν σπίτι» λόγω «καραντίνας» και συνέχιζαν κανονικά την παραγωγή της πρώτης ύλης ενός εκ των βασικότερων εξαγόμενων προϊόντων του ελληνικού κεφαλαίου που γνωρίζει όλο κι αυξανόμενη ζήτηση στο εξωτερικό, της φέτας, αφήνοντας πάλι άδειες τις σχάρες ενός ακόμη δεκαπενταύγουστου. Μέχρι τη στιγμή που μιλάμε οι «ειδικοί» λένε ότι αδυνατούν να καταπολεμήσουν ή έστω να περιορίσουν το φαινόμενο, αφήνοντας να εννοηθεί ότι από εδώ και μπρος αυτή μάλλον θα είναι και η κατάσταση που θα επικρατεί.¹⁴ Η ραγδαία αύξηση των τιμών που προήλθε μετά την «υγειονομική κρίση» έκανε την κατανάλωση αρνιών και κατσικιών πλέον... είδος πολυτελείας (εικόνα 2).¹⁵

Έως σήμερα έχει θανατωθεί περίπου το 6% του ζωικού κεφαλαίου αιγοπροβάτων της χώρας με τον συνολικό αριθμό να ξεπερνά τα 300,000 αιγοπροβάτα (και συνεχίζουμε).¹⁶ Επίκεντρο της «καταστροφής»; Μαντέψτε... ο θεσσαλικός κάμπος. Ο μισός αριθμός των θανατώσεων αφορά τη Θεσσαλία, την περιοχή της οποίας ο κτηνοτροφικός κλάδος είχε υποστεί ήδη ανάλογες καταστροφές λόγω της προπέρσινης «πλημμύρας Daniel». ¹⁷ Πάνω από χίλιοι κτηνοτρόφοι, οι περισσότεροι στη Θεσσαλία, έχουν χάσει μέχρι τώρα ολοκληρωτικά το κοπάδι τους, ενώ, όπως περίχαρα σημειώνει το υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης, από τους δέκα εκτροφείς που χάνουν το κοπάδι τους λόγω ζωονόσων, λιγότεροι από δύο θα ασχοληθούν ξανά με το συγκεκριμένο επάγγελμα.¹⁸

Το ελληνικό κράτος καθυστερεί όσο περισσότερο μπορεί την καταβολή των αποζημιώσεων στους «πληγέντες» κτηνοτρόφους, τόσο για την πληρωμή των ζωοτροφών που χρησιμοποιήθηκαν τις ημέρες της καραντίνας, όσο και για τα θανατωμένα αιγοπρόβατα.¹⁹ Αποτέλεσμα αυτού είναι πολλοί εκ των εκτροφέων πράγματι να αλλάζουν επάγγελμα αφότου έχει φτάσει η κατάσταση στο αμύη. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια ενός κτηνοτρόφου του θεσσαλικού κάμπου:

Μόνη λύση είναι η άμεση καταβολή των ενισχύσεων για τις ζωοτροφές, προκειμένου να μπορέσουμε να κρατήσουμε τα ζώα μας στις μονάδες. Αλλιώς, από το να πεθάνουν από την αστιτιά και να μην αποζημιωθούμε, προτιμούμε να πεθάνουν από την ευλογία και να αποζημιωθούμε, έστω και με καθυστέρηση.²⁰

Πίσω από κάθε τεράστια «καταστροφή», κρύβεται μία μεγάλη ευκαιρία

Δημοσιογράφοι, Αριστεροί και συνδικαλιστές κτηνοτρόφοι παρουσιάζουν το όλο ζήτημα σαν μια «τεράστια φυσική καταστροφή» που πλήττει τον κτηνοτροφικό κλάδο και κατηγορούν το κράτος για την «ανικανότητά» του ως προς την αντιμετώπιση του προβλήματος. Είναι μια ζωονόσος άραγε ικανή να ξεπαστρέψει ένα ολόκληρο κομμάτι του πρωτογενούς τομέα; Δύσκολο. Κάθε άλλο, το ελληνικό κράτος για ακόμη μια φορά χρησιμοποιεί μια κατάσταση «κρίσης», μία «φυσική καταστροφή», όπως θέλετε πείτε το, για την εκπλήρωση των σχεδιασμών του εν μέσω πολεμικής προετοιμασίας και προσαρμογής στις ανάγκες του διαρκώς εντεινόμενου διακρατικού ανταγωνισμού.

Πιο συγκεκριμένα, το ελληνικό κράτος μέσω του προβλήματος «πανώλη» φαίνεται να επιχειρεί την αναδιοργάνωση ενός κομματιού του πρωτογενούς τομέα που διαχρονικά προκαλεί ζητήματα στην οικονομία του. Όπως στην περίπτωση του Μεσοπολέμου έτσι και τώρα, με έμμεσο τρόπο, εξαναγκάζει μια σημαντική μερίδα εργατικών χεριών σε αλλαγή επαγγελματικής απασχόλησης προκειμένου να στελεχωθούν μονάδες της παραγωγής που

Εικόνα 3

Στιγμιότυπο από την «Εσπερίδα για την Αιγοπροβατοτροφία» που διοργανώθηκε στο Ρέθυμνο μόλις λίγες εβδομάδες μετά την πρώτη εμφάνιση της «πανώλης των αιγοπροβάτων» στη χώρα. Οι συμμετέχοντες κτηνοτρόφοι ενημερώθηκαν από ειδικούς κτηνιάτρους και γεωπόνους για τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να «αριστοποιήσουν» την παραγωγή τους, την ανάγκη μείωσης της χρήσης εισαγόμενων ζωοτροφών και τις προϋποθέσεις ένταξής τους στο πρόγραμμα των ευρωπαϊκών επιδοτήσεων.²³ Αλλιώς, τι πρέπει να κάνουν για να μην τους πάρει κι αυτούς ο διάλογος.

πάσχουν από ελλείψεις εργατικού δυναμικού. Προφανώς, οι αλλαγές αυτές γίνονται με σαφή ταξικά κριτήρια. Αυτοί που θα αντέξουν οικονομικά τις μεγάλες καθυστερήσεις καταβολής αποζημιώσεων και τις αναγκαστικές θανατώσεις, είναι κι αυτοί που θα συνεχίσουν. Αυτοί που όχι, ας κοιτάξουν να κάνουν τίποτα άλλο. Ας μην ξεχνάμε ότι αυτοί που εργάζονται στις μεγάλες κτηνοτροφικές μονάδες, δεν είναι οι κτηνοτρόφοι-αφεντικά που βγαίνουν στα κανάλια και γκριλιάζουν μπας και βρέξει λίγο παραπάνω ευρωπαϊκό χρήμα. Είναι οι χιλιάδες μετανάστες εργάτες που δουλεύουν σε αυτές με τους πιο υποτιμημένους όρους εργασίας. Είναι αυτοί για τους οποίους δεν προβλέπεται κάποια ευρωπαϊκή επιδότηση ή αποζημίωση σε περίπτωση «καταστροφής». Αντιθέτως, αυτό το οποίο προβλέπεται γι' αυτούς είναι ο ρόλος του «μπαλαντέρ», δηλαδή, η εργασία σε κλάδους και τομείς που θα επιλέξει το κράτος για λογαριασμό τους κάτω από οποιαδήποτε συνθήκη αθλιότητας. Τα αφεντικά μπουστάρονται μέσω ευρωπαϊκών χρήματος να παραμείνουν αφεντικά, έστω και σε άλλους τομείς απασχόλησης, και οι εργάτες περιμένουν πού θα κάτσει η μπίλια. Μέχρι τότε, ο θεός και η μοίρα τους, δηλαδή ανεργία, δηλαδή περαιτέρω υποτίμηση της αξίας της εργατικής του δύναμης.

Εκτός αυτού, το ευρωπαϊκό χρήμα έρχεται για ακόμη μία φορά να καλύψει τις τρύπες της ελληνικής οικονομίας υποστηρίζοντας παραγωγικούς τομείς που υπό άλλες συνθήκες θα πήγαιναν για φούντο. Στην προκειμένη φάση, το ελληνικό κράτος μέσω «καταστροφής» ζητά πρόσθετο ευρωπαϊκό κασέρι αφενός για την υποκατάσταση των εξόδων των εισαγόμενων ζωοτροφών, καταφέροντας με αυτόν τον τρόπο μερική μείωση των εξόδων παραγωγής των γαλακτοκομικών του προϊόντων –και δη της φέτας– δίνοντας μία καλή αβάντα στα εξαγόμενα ελληνικά προϊόντα μέσα σε ένα περιβάλλον εμπορικού πολέμου. Αφετέρου, οι ευρωπαϊκές αποζημιώσεις για τα «χαμένα» υπαρκτά ή φανταστικά (βλέπε ΟΠΕΚΕΠΕ) αρνιά και κατσίκια προσφέρουν ίσως μία καλή ευκαιρία ελεγχόμενης κι αναίμακτης αναδιάρθρωσής ενός ζημιογόνου κλάδου του πρωτογενούς τομέα.

Επιπρόσθετα με τα παραπάνω, οι επιδοτήσεις προσφέρουν δυνατότητες περισσότερου κρατικού ελέγχου στις παραγωγικές διαδικασίες. Για παράδειγμα, προϋπόθεση για να πάρει ένας κτηνοτρόφος «οικονομική ενίσχυση» για ζωοτροφές είναι να έχει ολοκληρώσει τη «διαδικασία απογραφής ζωικού κεφαλαίου» στο Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα Κτηνιατρικής (ΟΠΣΚ).²¹ Επίσης, δεν είναι τυχαία η καμπάνια που έχει τρέξει το τελευταίο διάστημα περί αναδιοργάνωσης της αιγοπροβατοτροφίας με κύριο στόχο την μείωση της κατανάλωσης εισαγόμενων ζωοτροφών (εικόνα 3), όπως δεν είναι τυχαίο και το γεγονός ότι λόγω «ζωονόσων» κάθε μονάδα κτηνοτροφικής παραγωγής που αφορά την αιγοπροβατοτροφία έχει τεθεί υπό την επιτήρηση κρατικών ελεγκτικών μηχανισμών.

Αν όλα αυτά τα συνδυάσει καμιά με όλα όσα παρουσιάστηκαν προηγουμένως ως προβλήματα της ελληνικής κτηνοτροφίας, δεν φαίνεται ότι το κράτος τελικά είναι και τόσο «ανίκανο» ή ρίχνει μαύρο δάκρυ για το κακό που το βρήκε. Αντιθέτως, μείωση του πλεονάζοντος αριθμού εκτροφένων αιγοπροβάτων, μείωση των εξόδων παραγωγής της φέτας, ακόμη περισσότερα ευρωπαϊκά φράγκα και περαιτέρω έλεγχος της παραγωγικής διαδικασίας είναι μερικά από τα οφέλη που

δείχνει μέχρι στιγμής να έχει αποκομίσει από μία, κατά τα άλλα, «καταστροφή».

Ας μη γελιόμαστε. Το ελληνικό κράτος εδώ και 200 χρόνια μαθαίνει, αποκτά τεχνονογνώσια και μέσα από την ιστορία του σχεδιάζει τις στρατηγικές του σήμερα. Στρατηγικές που βάζουν πάντα στο στόχαστρο την εργατική τάξη, γιατί οι κρατικές ευκαιρίες μέσα από τις «καταστροφές» είναι πάντα κακά μαντάτα για εμάς. Μην απορησείτε λοιπόν εάν λείψει από το τραπέζι σας η φετούλα ή το αρνάκι γιατί δεν το σηκώνει πλέον η τσέπη σας, όλοι μαζί πρέπει να κάνουμε θυσίες.²² Θυσίες για να βγάλουν περισσότερα φράγκα τα αφεντικά μας και θυσίες για να αγοράσει κανένα όπλο παραπάνω το κράτος μας. Μέχρι την ημέρα που όλοι δαύτοι θα μας στείλουν στα χωράφια να παράγουμε ρύζι γι' αυτούς που θα ψοφάνε στην πρώτη γραμμή.

1. Dimitris Douros & Dimitris Angelis-Dimakis, «Perceptions and Uses of the Land: Agrarian Rhetoric and Agricultural Policy in Greece under Metaxas' Regime (1936-1941)», *Perspectives - Journal of Political Science*, τεύχος 25, σ. 57-70, 2021.

2. Giorgos Kostopoulos, «The War Against the Goats in Interwar Greece» στο *Environment & Society Portal*, Rachel Carson Center for Environment and Society, no. 8, 2020.

3. Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), «Πλεονασματικό το εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων παρά την κόπωση στις υπόλοιπες εξαγωγές», *Αναλύσεις Επιχειρησιολογίας*, 03/2024.

4. Αθωνάσιος Χύμης, «Εξωτερικό εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων» στο *Οικονομικές Εξελίξεις*, ΚΕΠΕ, τεύχος 57, 2025, σ. 85.

5. «Οι παγκόσμιες στρατιωτικές δαπάνες αυξήθηκαν στα 2,46 τρις. δολάρια το 2024 – 7,7 δια. έδωσε η Ελλάδα», *Fortunegreece.com*, 12/02/2025.

6. Το λεγόμενο «σκάνδαλο ΟΠΕΚΕΠΕ» προκαλεί σοβαρές αμφιβολίες για τα ακριβή νούμερα αφού μεγάλος αριθμός εξ αυτών αποδείχθηκαν φαντάσματα.

7. «Eurostat: Μείωση του ζωικού κεφαλαίου σε Ελλάδα και ΕΕ το 2023», *Ημερησία*, 21/05/2024.

8. Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), «Πλεονασματικό το εμπορικό...», ο.π.

9. Για όλα αυτά αλλά και για μία σύντομη ιστορία της ελληνικής κτηνοτροφίας μπορείς να τσεκάρεις εδώ: Ioannis Hadjiageorgiou, «Past, present and future of pastoralism in Greece», *Pastoralism: Research, Policy and Practice*, 1, 24, 2011.

10. «Πανώλη αιγοπροβάτων: Σε "αναβρασμό" η αγορά – Κίνδυνος ελλείψεων και αισχροκέρδειας», *Ot.gr*, 09/08/2024.

11. Helena Smith, «Sheep and goat plague won't halt production of feta, say Greek farmers», *The Guardian*, 04/08/2024.

12. Την περίοδο εκείνη στην Ρουμανία είχαν θανατωθεί κάπου στα 230,000 αιγοπρόβατα λόγω ζωονόσου ενώ στην Ελλάδα μόλις 18,000. «Πανώλη αιγοπροβάτων: Σε "αναβρασμό"...», ο.π.

13. Τάνια Γεωργιοπούλου, «Στα "χαρακώματα" ενώ η ευλογία επελαύνει», *Η Καθημερινή*, 17/09/25.

14. Δανάη Αλεξάκη, «Πόσο νοσεί η ελληνική κτηνοτροφία: "Ακτινογραφία" στην πανώλη και την ευλογία», *Naftemporiki.gr*, 15/09/2025.

15. Στο ίδιο.

16. Στο ίδιο.

17. Για ό,τι έχει να κάνει με τις καταστροφές στον κτηνοτροφικό κλάδο δες: «Κακοκαιρία «Daniel»: Περίπου 100.000 ζώα έχουν πνιγεί - Κίνδυνος για άλλα 25.000 πρόβατα», *Η Καθημερινή*, 12/09/2025. Ως προς την «καταστροφή» Daniel και την κρατική ωφέλιμη διαχείρισή της δες: «Τα μυστικά του Βάλτου: Χωράφια, μετεωρολόγοι και μπάτσος στον πλημμυρισμένο θεσσαλικό κάμπο», *Antifa #87*, 11/2023.

18. Γιούλη Επακοίλη, «Για ένα μεροκάματο του τρόμου», *Η Καθημερινή*, 14/09/2025.

19. Στο ίδιο.

20. «Σε δραματική κατάσταση η ελληνική αιγοπροβατοτροφία», *Yraithros.gr*, 06/10/2025.

21. «Από εβδομάδα η πληρωμή για ζωοτροφές, στοιχεία για παράνομους εμβολιασμούς από το ΥπΑΑΤ ζητούν οι Θεσσαλοί», *Agrotipros.gr*, 14/10/2025.

22. Η ευλογία αιγοπροβάτων, λένε οι ρουφιάνοι των μίντια, είναι υπεύθυνη για το γεγονός ότι η τιμή της φέτας θα πάει στο θεό. Μην αγχώνεστε όμως καλές μας αναγνώστριες, οι ίδιοι ρουφιάνοι μας ενημερώνουν ότι η ζήτηση για φέτα στο εξωτερικό είναι μεγάλη οπότε τα αφεντικά μας θα βγάλουν περισσότερα φράγκα από την... καταστροφή! Αλλά που υπέστησαν αφού θα πουλάνε το προϊόν τους σε καλύτερες τιμές. Ακολουθώντας, το κράτος μας μέσω φορολογίας θα μαζέψει κάνα ψιλό παραπάνω για όπλα. Δες σχετικά: «Φέτα και γάλα: Πόσο θα αυξηθούν οι τιμές λόγω ευλογιάς», *Powergame.gr*, 21/10/2025.

23. «Κατάμεστο το παλιό Δημαρχείο Νικηφόρου Φωκά στην Εσπερίδα για την Αιγοπροβατοτροφία», *Goodnet.gr*, 31/10/2024.